

Božidar Širola i duhovna glazba

Lovro Županović

1. U svom skladateljskom, etnomuzikološkom i muzikološkom djelovanju što se punih 40 godina potvrđivalo brojnim ostvarenjima od kojih neka s prvog područja pripadaju samom vrhu hrvatske glazbene kulture, BOŽIDAR ŠIROLA posvećivao je doličnu pozornost i tematičnosti duhovnog karaktera. O takvim ostvarenjima sa skladateljskog područja, koja su se kretala od vokalno-instrumentalnih minijatura preko misa do opsežnih oratorijskih epopeja, bilo je govora u prethodnim prilogima. Zaključci do kojih se došlo afirmirali su Širolu kao stvaraoca osebujnog zvučnog izričaja, čija je faktura u svim svojim komponentama u vrijeme nastanka većine opusa par excellence iznicala iz tada vrlo aktualnih evropskih strujanja, noseći, međutim, u sebi i jasnu ozračnost domaćeg narodnog glazbenog stvaralaštva. To je, s druge strane, istodobno potvrdilo dosad izricani i izrečeni ne samo domaći nego i inozemni sud o Širolu kao skladatelju djela svjetovne tematičnosti, slivši se tako s njim u zajedničnost nedvojbeno impresivne znakovitosti. Po njoj Širola u hrvatskoj i jugoslavenskoj glazbi traje ne samo kao jedna od središnjih skladateljskih osobnosti u razdoblju između dva rata nego i kao stvaralac kome je mjesto među eminentnim domaćim skladateljima našega vremena. Njega je izvojštio stanovitim brojem svojih skladbi, među kojima oratorij *Život i spomen slavnih učitelja sv. braće Ćirila i Metoda, apostola slavenskih* u našoj pa i inozemnoj glazbenoj kulturi stoji kao jedinstvena i neponovljiva magistralna glazbena freska velebnih razmjera i vrhunske umjetničke vrijednosti.

2. Međutim, osim na skladateljskom, Širola je duhovnu tematičnost dodirnuo i na ostalim dvama područjima svog glazbeničkog djelovanja. Suočavan, naime, s problematikom i građom koja mu se kao etnomuzikologu i muzikologu nudila, on je kao glazbenik široke znatiželje nije ni mogao a ni želio getizirati prema njezinoj užoj specifičnosti, nego ju je uzimao kao nužnost cjelovitog očitovanja i potvrđivanja životnosti našeg čovjeka na terenu na kojem stoljećima obitava. Proučavajući je, zatim, nakon fiksiranja i zapisivanja odnosno spoznavanja povijesne dokumentacije jednakim žarom bez obzira na njezinu specifičnost, on je došao do rezultata koji, doduše, ni brojem ni zamašnošću značenja ne dosižu razinu njegovih ni skladateljskih priloga ni radova svjetovne etnomuzikološke i muzikološke tematičnosti, ali su nedvojbeno znakoviti za cjelovito spoznavanje opsega i značenja Širolina priloga glazbi duhovnog karaktera.

Takvim je ostvarenjima s područja etmuzikologije glavna značajka dvovrsnost Širolina prezentiranja skupljene građe, po čemu se nameće njihova podjela na dvije grupe. Od njih se prva — to su

obradbe — račva na (a) obradbe hrvatskih crkvenih običaja (11 radova)¹ i na (b) skladbe rađene na temelju zapisanih narodnih napjeva (2 mise)², dok drugoj grupi pripadaju radovi s (uvjetno nazvano) pisanom riječi. Iznoseći problematiku staroslavenskog korala odnosno glagoljaškog ili pak pučkog pjevanja, oni bilo samostalno (3 priloga)³ bilo djelomice u većim radovima (6 slučajaja)⁴ ukazuju na Širolina nastojanja da takvim svojim reagiranjem pridonese udio svog glazbenog-znanstvenog rasuđivanja što cjelovitijem i (po njegovu mišljenju) uspješnijem proučavanju tog našeg narodnog glazbenog specificuma.

U obradbama običaja odnosno misa Širola je prvenstveno skladatelj koji na temelju tonske građe, do koje je došao gonjen impulsom etmuzikologa-melografa, stvara djela po izričajnosti uglavnom srodna s onim njegove izvorne glazbene provenijencije. To drugim riječima znači da ih je naš umjetnik shvaćao kao svojevrsnu produžnu ruku svog u biti najglavnijeg, rezultatima najbogatijeg i domotom najznačajnijeg područja vlastitog glazbeničkog djelovanja, onog skladateljskog, namjenjujući im jednaku ulogu koju je davao svojim skladbama sličnog karaktera. U radovima, pak, s pisanom riječi Širola je više intuicijom nego argumentacijom iznosio zaključke koje danas valja dopunjavati, ispravljati a neke i odbacivati u priličnoj mjeri — zbog čega se oni ni približno ne mogu staviti uz bok prvima.⁵

Na etnomuzikološke radove s pisanom riječi mogu se po tehnici izlaganja i dokumentiranja nadovezati i prilozi s područja muzikologije odnosno glazbene publicistike.⁶ U njima Širola svojim osobnim shvaćanjem istaknutu problematiku iznosi ne samo s onolikim brojem činjenica koliko mu ih je nudilo vrijeme nastanka tih priloga (tj. ono predratno i ratno) nego i sa željom da ih učini što pristupačnijima i širem krugu čitatelja odnosno slušatelja. To im onda više podvlači publicističku nego znanstvenu komponentu.

3. Kad se sabere sve što je Širola stvorio na području duhovne glazbene tematičnosti, to nije ni tako malo. Na skladateljskom području iznosi oko 52 djela,⁷ a na onom pisane ili govorne riječi 6 samostalnih radova.⁸ Ukupno je to oko 58 opusa raznolika sadržaja, podrijetla ali i vrijednosti. Po njima je Širola jednak kao i po onima svjetovne glazbene tematičnosti, što znači da mu i na našem području u prvi plan izbija stvaralaštvo skladateljske naravi. Po njemu on i u okviru duhovne tematičnosti traje kao istaknuta, vrlo značajna skladateljska osobnost kako svog vremena tako i današnjice, kojoj u ovom našem trenutku vrijedi posvećivati pozornost ponovnim objavljivanjem, izvođenjem i promicanjem (bar nekih) djela.

4. Da je kojim slučajem i danas živ, Širola bi 20. prosinca bio proslavio svoj 87. rođendan. Možda bi ga kao svojedobno vrlo cijenjena glazbenička ličnost i član JAZU, čija su se djela između dva rata u Zagrebu ali i drugdje izvodila skoro danomice, proslavio uz zvukove onih najznačajnijih. Međutim, on je mrtav već punih 20 godina, i ovaj naš skromni komemorativni sastanak⁹ jedini je znak ne samo obilježavanja tog događaja u Zagrebu i u Hrvatskoj nego je i jedna od vrlo, vrlo rijetkih prilika za makar i skromno ozvučavanje nekih njegovih — čak i manje istaknutih — skladateljskih ostvarenja.

U prvi mah moglo bi se pomisliti da je vrijeme, taj najbezobzirniji a prividno najpouzdaniji selektor svih ostvarenja ljudskog duha, »krivac« za takvo stanje i u slučaju opusa Božidara Širole. Opsežan na svim područjima, on kao da se kvantitetom upravo nudi na selekcioniranje, i to ono najrigoroznije naravi.

Međutim, vrijeme je u slučaju našeg glazbenika od drugorazrednog značenja. Na prvom je mjestu sve izrazitiji nemanar i neharan odnos nas samih prema iole značajnijim graditeljima naše baštine na svim područjima njezina potvrđivanja. Taj fenomen, prisutan inače svuda u svijetu kao jedna od nimalo komplimentnih odlika današnjeg čovjeka, kod nas se na glazbenom području očituje u potpuno neopravdanom a postupno sve rjeđem izvođenju djela ne samo Širole nego i, na primjer, Odaka, Lhotke pa čak i Štolcera-Slavenskoga.

Suprotstavljati se takvom selekcioniranju u slučaju Božidara Širole znači inzistirati na što češćem ozvučavanju priličnog broja djela s područja autorova skladateljskog djelovanja. Jer je on cijelim svojim bićem bio upravo to: skladatelj od nerva s neobično istančanim sluhom i smislom za glazbene zakonitosti vremena u kojem je živio i djelovao te za pjevu zemlje iz koje je ponikao. Stvarajući svoja raznorodna djela upravo na principu stapanja tih dviju komponenata, on je u većini slučajeva ostvario osebujno lijepe i uzbuđujuće impresivne zvučne dokaze svojih ljudskih i umjetničkih preokupacija i vizija.

Prenijeti to na područje duhovne glazbe znači najprije zaustaviti se na oratoriju od Ćirilu i Metodu, zatim na *Staroslavenskom requiemu* i *Poetičnoj misi* (*Missa poetica*), a onda na nekim od manjih oblika u kojima kao da se zrcali druga strana bitnosti našeg čovjeka u svoj njegovoj rudimentarnoj slojevitosti. Njihovim ponovnim objavljivanjem pa izvođenjem možda bi se mogle pokrenuti i snage koje bi i na području svjetovne tematičnosti, posebice u skladateljevima brojnim samospjevima (solo-popijevkama), našle poticaj za sličan potihvat.

Sve to, dakako, zvuči prilično utopijski. Usprkos tome ostaje činjenica da je Božidar Širola i te kako zavrijedio (i zaslužio) svoj skladateljski »come-back« i u ovom našem vremenu koje je u svojim skladbama, što se tiče harmonijskog izraza, dobrim dijelom anticipirao.

Mali prilog tom prilično utopijskom cilju i skromni dokaz našeg dubokog hommagea Božidaru Širola jest i ovaj tekst o 20. obljetnici skladateljeve smrti.

Zusammenfassung

In seinem kompositorischen, ethnomusikologischen und musikologischen Schöpfungstum, welches sich durch zahlreiche Werke innerhalb von 40 Jahren

sehr fruchtbar erwiesen hat, Werke von denen einige aus dem erstgenannten Bereich zu den besten Werken der musikalischen Kultur Kroatiens gezählt werden, widmete Božidar Širola seine besondere Aufmerksamkeit auch den Themen geistlichen Charakters. Auf dem kompositorischen Bereich schaffte er circa 52 Werke angefangen von vokal-instrumentalen Miniaturen (20 Kompositionen) über Messkompositionen (6 liturgische und eine komponiert auf ein Dichtertext) und Bearbeitung kirchlichen Gebräuche in Kroatien (11 Werke) bis zur umfassenden oratorischen Epopäen (4 Oratorien), bzw. Werken musikalische-dramatischen Charakters (10 Werke). Auf dem Bereich des geschriebenen und gesprochenen Wortes hinterliess er 6 eigenständige Werke.

Insgesamt sind es circa 58 Opera verschiedenen Inhalts, Ursprungs und des Wertes. Durch diese zeichnete sich Širola ähnlich wie durch jene aus dem Bereich der profanen Musik aus. Dies beweist, dass auch unserem Bereich (dem geistlichen) die Werke des kompositorischen Charakters den Vorrang haben.

Im Rahmen der geistlichen Thematik währt er als hervorragende und sehr beachtenswerte kompositorische Persönlichkeit, und zwar sowohl in seiner eigenen Zeitperiode, als auch in der Gegenwart. Auch unsere Zeit muss ihm grosse Aufmerksamkeit widmen, besonders durch die erneuerte Veröffentlichungen, Aufführungen und Verbreitung (wenigstens einiger) Werke. So z. B. Oratorium *Ćiril und Metod, Altslawisches Requiem, Missa poetica*, und einige sehr aktuellen europäischen Strömungen in der Musik, sowie der Eigenschaften des heimatlichen musikalischen Schaffens geschaffen wurden. Diese Werke nämlich portretieren auf eigenartige Weise einerseits ihren Schöpfer und andererseits die Wesenseigenschaften unseres Menschen in seiner vollen rudimentären Vielschichtigkeit.

BILJEŠKE

¹ To su: *Od Adama i Eve* (požeški kraj), *Marija traži stan* (Medimurje) *Betelehemari* (stari Zagreb), *Zvezdari* (Hrv. Prigorje), *Bijeg s djetetom Isusom* (pučke duhovne popijevke), *Svjednica* (Hrv. Prigorje), *Blagovijest* (Dalmacija), *Plač Gospin* (Bosna, Dalmacija), *Vazmenica* (Hrv. Zagorje), *Tijelovo* (bez posebne lokacije), *Proštenjari* (Hrv. Zagorje). — Radi se o kraćim ostvarenjima s brojevima koje ispunjavaju nastupi raznih vrsta zborova i sola, dok im se sadržajnost okvirno može poistovjetiti sa crkvenom godinom.

² To su jednoglasna *Misa* prema hrvatskim pučkim napjevima iz Potravlja u sinjskoj krajini (uz orgulje) i četveroglasna *Misa u F-duru* prema pučkim napjevima čakavskih Hrvata (mjčš. zbor a capp.).

³ To su: *Staroslavenski koral* (»Hrv. kolo«, knj. VIII, 1927, 354—366), *Tisučljeta baština Svete Braće u Hrvata čakavaca* (Sveslavenski zbornik, Zagreb 1930, 340—343), *Jedan pokušaj čuvanja tradicionalnog liturgijskog pjevanja* (»Ćirilometodski vjesnik« IV, 1936, 41).

⁴ U radovima *Pregled povijesti hrvatske muzike* (Zagreb 1922, poglavlje *Crkveno pjevanje u crkvama glagoljaškim*), *Problemi našeg muzičkog folklor* (Zbornik za narodni život i običaje, knj. XXVII, Zagreb 1930, 193—231, poglavlje *Problemi ritmike*), *Pučka muzika u Hrvata čakavaca* (Jadranske studije, Zagreb 1930, 113—120 i »Narodna starina«, sv. 22, knj. IX, Zagreb 1930, 113—120, kraći osvrt na »pučku liturgijsku popijevku«), *Muzikološki rad Etnografskog muzeja u Zagrebu od osnutka do konca g. 1929*, (zajedno s M. Gavazzijem, »Narodna starina«, sv. 25, knj. X, Zagreb 193 poglavlje *O pučkom crkvenom pjevanju na Krku*), *Etnografski zapisi s otoka Raba* (Zbornik za narodni život i običaje, knj. XXVIII, Zagreb 1931, 113—159, poglavlje *Starojugoslavensko liturgijsko pjevanje*, *Duhovne popijevke*, *Tekstovi popijevaka*, *Značajke pučkog pjevanja*), *Novalja na Pagu*, *Narodni život i običaji* (Zbornik za narodni . . . , knj. XXXI, sv. 2, Zagreb 1938, 112—122, poglavlje *Popijevke*).

⁵ O tome se detaljnije može vidjeti u knjizi J. Bezića *Razvoj glagoljaškog pjevanja na zadarskom području*, Zadar 1973, 24—40 i 42—43.

⁶ To je vrlo opsežan rad (Širola ga naziva »povijesni pregled«) s naslovom *Crkvena glasba u Hrvatskoj* (»Croatia sacra«, svećani broj, Zagreb 1943, 296—339) te tekstovi za predavanje *Grgurov koral* (Pučko sveučilište, 1926) i *Sredovječna latinska i hrvatska himnologija* (*Najveći kantual »Cithara octochorda«*, Pučko sveučilište, 1936).

⁷ Tu spadaju oko 20 manjih oblika, 6 liturgijskih misa i 1 na pjesnički tekst J. E. Šarića (*Missa poetica*), 11 obradbi hrvatskih crkvenih običaja te 14 glazbeno-scenskih djela (4 oratorija, 8 glazbi za igrokaze, 1 duhovna igra, 1 legenda).

⁸ Vidi bilj. br. 3 i br. 6.

⁹ Radi se o komemoraciji održanoj 22. 12. 1976. u Institutu za crkvenu glazbu (Zagreb).